

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 11.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.11.125>

УДК 336.14:338.124.4(477)

М. А. Дронь,

*PhD з економіки, доцент кафедри управління фінансами,
облікової аналітики та моніторингу бізнесу,*

Український державний університет науки і технологій

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9881-9521>

Р. М. Онищук,

магістр кафедри фінансів, обліку та психології,

Український державний університет науки і технологій

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-7613-5541>

СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

M. Dron,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Financial
Management, Accounting Analytics and Business Monitoring,*

Ukrainian State University of Science and Technology

R. Onyshchuk,

Master of the Department of Finance, Accounting and Psychology,

Ukrainian State University of Science and Technology

**STRATEGIES FOR ENSURING UKRAINE'S FINANCIAL RECOVERY IN
THE POST-WAR PERIOD**

Повномасштабна війна в Україні призвела до глибокої фінансово-економічної кризи, масштабних руйнувань критичної інфраструктури, значних втрат виробничого потенціалу, суттєвого скорочення доходів державного бюджету та різкого зростання боргового навантаження. В умовах післявоєнного відновлення надзвичайно важливим стратегічним завданням держави є розроблення ефективних і комплексних механізмів фінансового відновлення, здатних забезпечити стабілізацію макроекономічного середовища, активізацію інвестиційної діяльності, підтримку малого, середнього та великого бізнесу, відновлення довіри до банківської системи, ефективне управління державним боргом і створення передумов для стійкого економічного зростання. Метою статті є дослідження основних напрямів, проблем, принципів і перспектив реалізації стратегій фінансового відновлення України у післявоєнний період із застосуванням методів аналізу, системного підходу та порівняльного аналізу.

The full-scale war in Ukraine has triggered a profound and multidimensional financial and economic crisis, resulting in extensive destruction of critical infrastructure, substantial losses of industrial and production capacity, severe declines in state budget revenues, and a significant increase in national debt. These factors have created heightened pressures on financial stability, economic governance, and the overall functioning of public institutions at both national and regional levels.

These extraordinary and unprecedented circumstances have generated an urgent, complex, and multifaceted need for the state to implement comprehensive, coordinated, and sustainable mechanisms for financial recovery. Such mechanisms are designed to stabilize the macroeconomic environment, foster domestic and foreign investment, restore public, investor, and international confidence in the banking and broader financial system, and promote long-term sustainable economic growth and resilience.

This study systematically examines the main strategic directions, priority areas, challenges, and future prospects for implementing financial recovery

strategies in Ukraine, taking into account domestic economic realities, evolving international financial trends, and the complex effects of global economic fluctuations on national recovery efforts. The research employs rigorous methods of analysis, synthesis, system-based approaches, and comparative analysis, enabling the identification of key determinants influencing financial stability, comprehensive assessment of policy effectiveness, and formulation of evidence-based recommendations to strengthen institutional, regulatory, operational, and strategic frameworks.

Special emphasis is placed on the necessity of well-coordinated state policies, strategic planning, and proactive adaptation of financial institutions, regulatory authorities, and economic management practices to post-conflict conditions in order to achieve long-term resilience, effective recovery, and sustainable economic development across all sectors of the national economy.

Ключові слова: *фінансове відновлення, державна політика, інвестиції, бюджетна стабільність, макроекономічна рівновага, банківська система, післявоєнна економіка.*

Keywords: *financial recovery, state policy, investments, fiscal stability, macroeconomic balance, banking system, post-war economy.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Питання фінансового відновлення України після завершення воєнних дій є одним із ключових аспектів національної безпеки та економічного виживання держави. Збройна агресія призвела до масштабних втрат виробничих активів, різкого скорочення ВВП, зниження доходів населення та суттєвого дефіциту бюджету. У таких умовах першочерговим завданням стає розроблення ефективної фінансової стратегії, яка забезпечить поступову стабілізацію грошово-кредитної системи, відновлення інвестиційного клімату та підвищення фінансової стійкості держави.

Тема фінансового відновлення України є надзвичайно важливою з кількох причин.

1. Економічна необхідність полягає у забезпеченні збалансованості державних фінансів, зниженні боргового навантаження та відновленні надходжень до бюджету.

2. Соціальний аспект вимагає підвищення рівня добробуту населення шляхом ефективного перерозподілу фінансових ресурсів і підтримки найбільш уразливих верств населення.

3. Інституційний фактор передбачає реформування фінансового сектору, підвищення прозорості фіскальної політики та ефективності використання міжнародної допомоги.

4. Інвестиційна перспектива визначає необхідність створення сприятливого середовища для залучення внутрішнього та зовнішнього капіталу, що є основою довгострокового економічного зростання.

Отже, стратегія фінансового відновлення України має ґрунтуватися на поєднанні бюджетної дисципліни, стимулюванні інвестицій, зміцненні фінансових інститутів і міжнародній підтримці. Комплексна координація дій державних органів, бізнесу та міжнародних партнерів сприятиме не лише стабілізації фінансової системи, а й формуванню передумов для сталого розвитку у післявоєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблематика післявоєнного відновлення економіки України та пошуку ефективних механізмів її модернізації активно розглядається у сучасних наукових дослідженнях. Зокрема, у праці О. Бородіної та В. Ляшенка [1] здійснено систематизацію світового досвіду відновлення економіки після воєнних конфліктів. Автори наголошують на важливості структурних реформ, розвитку промислових кластерів, державного інвестування у стратегічні галузі та міжнародного партнерства у відбудові України.

У колективній монографії під редакцією В. Пономаренка [6] визначено, що ключовими чинниками стійкого економічного зростання є цифровізація, інноваційне підприємництво, інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості та активізація кластерних ініціатив. Аналогічного підходу дотримуються М. Кизим і В. Хаустова [8], які визначають розвиток кластерних структур одним із пріоритетних напрямів відновлення економічного потенціалу держави.

Дослідження А. Кіпеня [9] та О. Куща [11] підкреслюють необхідність трансформації української економіки від сировинної до кластерно-орієнтованої моделі, де пріоритет надається розвитку промислових та інноваційних кластерів. Водночас, у працях О. Собкевича та А. Шевченко [14] визначено роль промислових кластерів як інструменту модернізації реального сектору економіки та механізму інтеграції науково-технічного потенціалу у виробничу сферу.

Варто також зазначити, що зарубіжні науковці – М. Портер [16] та О. Сольвелл, Г. Ліндквіст і К. Кетелс [17] – у своїх працях обґрунтовують концепцію кластерної економіки як ключового чинника підвищення конкурентоспроможності національних економік у глобалізованому світі. Їх висновки мають важливе значення для розроблення української моделі відбудови, заснованої на партнерстві між державою, бізнесом, наукою та громадянським суспільством.

Таким чином, сучасні дослідження консолідовано вказують на необхідність поєднання інноваційних, кластерних і «зелених» підходів у процесі післявоєнного відновлення України, що дозволить не лише відновити зруйновану економіку, а й закласти підґрунтя для її якісного оновлення та сталого розвитку у довгостроковій перспективі.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз основних напрямів, проблем і перспектив реалізації стратегій фінансового відновлення України у післявоєнний період та розроблення рекомендацій для підвищення фінансової стійкості та ефективності інституційних і регуляторних механізмів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну спричинило масштабні дестабілізаційні наслідки для світової економіки, порушивши функціонування глобальних виробничих і торговельних ланцюгів, що зачепило понад 600 тис. підприємств у різних країнах і спричинило уповільнення темпів економічного зростання та зростання інфляції.

Припинення діяльності низки міжнародних компаній, блокування чорноморських портів та збої у логістиці призвели до дефіциту сировини, зокрема у автомобільній та аграрній галузях, а також до різкого підвищення цін на ресурси. Структура загальних втрат України від повномасштабної війни свідчить про глибину руйнувань у базових секторах економіки: найбільших збитків зазнав житловий фонд – 60,0 млрд дол. США або 35,3% від загальної суми, що підкреслює гуманітарну кризу та потребу в масштабній відбудові житла для мільйонів громадян. Інфраструктурні втрати становлять 38,5 млрд дол. США (22,7%), що відображає критичний стан транспортної, комунальної та виробничої систем, без яких неможливе стабільне економічне функціонування. Особливо тривожною є динаміка збитків енергетичного сектору – 14,6 млрд дол. США (8,6%), які зросли на 46 % через цілеспрямовані атаки на енергетичні об'єкти.

Дослідники Інституту економіки промисловості НАН України В. Ляшенко та О. Бородіна окреслюють низку можливих джерел фінансових і матеріальних ресурсів, які можуть бути залучені для відбудови національної економіки у післявоєнний період [1]. Вони систематизують ці ресурси та визначають їх потенціал у забезпеченні стійкого економічного зростання й структурної модернізації країни (рис. 1).

Аналіз потенційних джерел ресурсів для післявоєнного відновлення економіки України свідчить, що найбільш реальним та дієвим інструментом у короткостроковій перспективі є спеціально створені рахунки у міжнародних фінансових інституціях та фондах, які вже частково функціонують і забезпечують надходження зовнішньої допомоги. Інші

джерела, такі як репарації чи компенсації втрат, можуть стати актуальними лише за умови укладення мирного договору та міжнародного визнання відповідальності агресора, що робить їх реалізацію довготривалою і політично залежною.

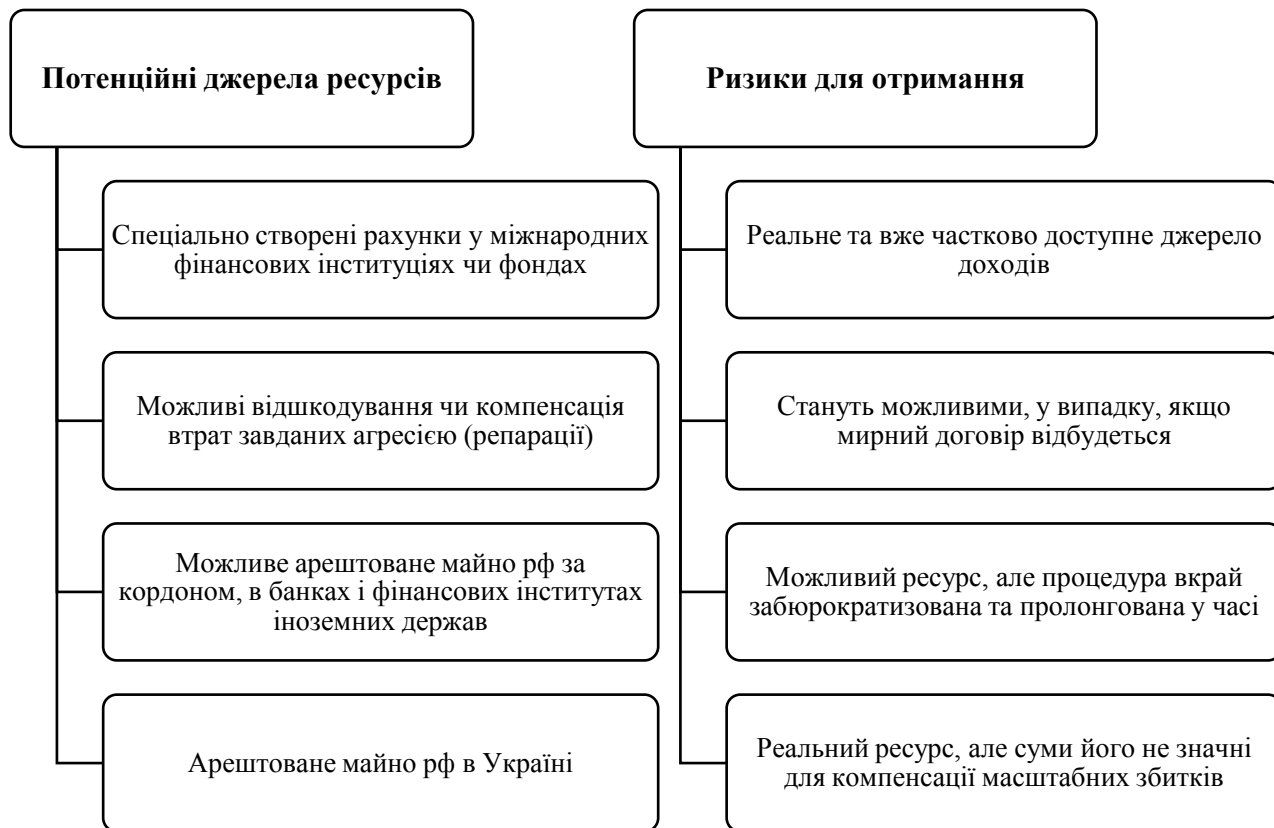

Рис. 1. Потенційні джерела ресурсів для відновлення повоєнної економіки України

Джерело: Побудовано авторами за даними [1]

Водночас арештовані активи російської федерації, як за кордоном, так і в межах України, хоча й становлять потенційний резерв фінансування, мають обмежене практичне значення через складність процедур повернення, юридичні перепони та незначні обсяги внутрішніх активів. Таким чином, процес формування фінансової бази для відновлення України потребує поєднання міжнародної підтримки, внутрішньої мобілізації ресурсів і системних правових рішень, що забезпечать ефективне використання залучених коштів.

У сучасних умовах воєнного стану фінансова система України функціонує в режимі мобілізаційної адаптації, що зумовлює необхідність комплексного використання всіх складових ресурсної бази (рис. 2).

Бюджетна	<ul style="list-style-type: none"> •забезпечення заходів з підтримки сфери безпеки й оборони; впровадження середньострокового бюджетного планування; •підготовку переліку публічних інвестиційних проєктів для формування проєкту Держбюджету; •активізацію заходів щодо імплементації вимог законодавства ЄС у сфері публічних фінансів
Податкова	<ul style="list-style-type: none"> •оновлення нормативної бази в частині змін ставок і об'єктів оподаткування; завершення звітної кампанії із загального стандарту звітності (CRS); продовження співпраці з МВФ з питань податкової політики; впровадження управління податковими комплаєнс-ризиками; цифровізація ПРРО
Митна	<ul style="list-style-type: none"> •встановлення ряду митних пільг, насамперед для обладнання енергетики; •перехід на нову автоматизовану систему митного оформлення; спрощення переміщення товарів військового призначення; налагодження обміну митною інформацією
Боргова	<ul style="list-style-type: none"> •розвиток системи залучення кредитів від міжнародних фінансових організацій та ЄС, а також двосторонніх кредитів та грантів; •зниження ризику рефінансування завдяки досягнутим домовленостям щодо реструктуризації зовнішнього комерційного боргу реалізація чотирирічної програми Механізму розширеного фінансування від МВФ
Грантова	<ul style="list-style-type: none"> •грант до держбюджету України через Агентство США з міжнародного розвитку; проєкт Світового банку «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні»; макрофінансова допомога ЄС у межах фінансового інструменту Ukraine Facility
Грошово- кредитна	<ul style="list-style-type: none"> •стійкість фінансових інституцій; •зростання прибутковості та капіталізації банків, поліпшення якості кредитних портфелів; •помірне скороченням міжнародних резервів країни; збереження облікової ставки на поточному рівні

Рис. 2. Складові ресурсної бази фінансових інструментів України в умовах воєнного стану

Джерело: Сформовано на основі [9]

Бюджетна сфера орієнтована на фінансування сектору безпеки та оборони, підвищення ефективності середньострокового планування й узгодження з нормами ЄС. Податкова система перебуває в процесі реформування – від оновлення ставок і правил оподаткування до цифровізації контролю за дотриманням податкової дисципліни. У митній сфері ключовим пріоритетом є спрощення процедур для товарів військового призначення та енергетичного обладнання.

Розглядаючи бюджетну складову, варто зазначити, що у 2024 році структура доходів Державного бюджету України продовжила демонструвати наслідки воєнних викликів, проте темпи падіння більшості показників стабілізувалися (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка структури доходів Державного бюджету України станом 2021 р (довоєнна економіка) та 2024 р.

Доходи	2021		2024		Відхилення 2024/2021 рр.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Податок на доходи фізичних осіб	137555,2	10,61	326094,9	10,44	188539,7	-0,17
Податок на прибуток підприємств	147751,7	11,39	271137,4	8,68	123385,7	-2,71
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	80749,4	6,23	52430,5	1,68	-28318,9	-4,55
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	82858,4	6,39	105205,5	3,37	22347,1	-3,02
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	79592,8	6,14	105200,9	3,37	25608,1	-2,77
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів	155774,8	12,01	268327,9	8,59	112553,1	-3,42
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	380714,4	29,36	466127,5	14,93	85413,1	-14,43
Інші податкові надходження	42093,7	3,25	52607,5	1,69	10513,8	-1,56
Неподаткові надходження	175358	13,52	974398,5	31,2	799040,5	17,68
Кошти від інших країн і міжнародних організацій	1289,9	0,1	473945,2	15,18	472655,3	15,08
Інші надходження	13114,6	1,00	27237,6	0,87	14123	-0,13
Усього	1296852,9	100,00	3122713,4	100	-	-

Джерело: Сформовано на основі [3; 4]

Порівняно з довоєнним 2021 роком, зниження спостерігається за майже всіма кодами бюджетної класифікації, окрім неподаткових надходжень, які зросли завдяки внутрішнім перерозподілам та збільшенню дивідендів державних підприємств.

Особливу роль у підтриманні фінансової стійкості України відіграє міжнародна допомога. Згідно з оцінками Групи Світового банку, у період з 24 лютого 2022 року по 31 серпня 2025 року Україна отримала понад 81 млрд дол. США у вигляді грантів, бюджетних позик, кредитних ліній та фінансових ініціатив від країн ЄС, США та G7 [12]. Ці ресурси були спрямовані переважно на покриття касових розривів Державного бюджету та ліквідацію його поточних дефіцитів.

Як зазначає Міністерство фінансів України, без зовнішніх надходжень у 2022-2024 рр. збереження бюджетної стійкості було б фактично неможливим [6].

Таким чином, міжнародна фінансова підтримка стала ключовим чинником економічної стабільності держави під час війни, проте водночас створила глибоку залежність від зовнішніх донорів.

Подібна залежність несе у собі потенційні фіскальні ризики, адже будь-яке затримання зовнішніх траншів через політичні або економічні обставини в країнах-партнерах може призвести до тимчасового дефіциту ліквідності. Серед таких ризиків – зміна політичного курсу донорів (зокрема вибори у США чи країнах ЄС), рецесійні процеси в економіках партнерів або непередбачувані кризові явища, як-от стихійні лиха чи техногенні катастрофи.

Додатковим викликом є вимоги донорів щодо прозорості використання ресурсів і цільового фінансування, що не завжди узгоджується з воєнними реаліями, коли частину інформації неможливо розкривати з міркувань безпеки. Саме тому Україні необхідно поступово відновлювати довоєнну структуру доходів, де частка міжнародних надходжень становила лише 0,1% у 2021 році.

При цьому серйозною проблемою залишається зростання тіньової економіки та зниження податкової дисципліни в умовах війни, що підтверджується звітами Державної податкової служби України [2]. Висока волатильність економіки та непередбачуваність зовнішніх надходжень значно ускладнюють процес бюджетного планування [7], оскільки класичні моделі прогнозування втрачають точність за надмірного впливу зовнішніх і внутрішніх чинників. Як наслідок, Міністерство фінансів України змушене постійно коригувати планові показники держбюджету відповідно до змін у графіках міжнародних траншів, що підтверджує необхідність підвищення фінансової автономності держави.

Повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 року суттєво підірвало довіру інвесторів до фінансової спроможності України, унеможлививши доступ до зовнішніх ринків запозичень і механізмів рефінансування боргу. В таких умовах облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) стали ключовим інструментом фінансування державних потреб і підтримання макрофінансової стабільності. Лише у 2023 році через аукціони військових облігацій уряд залучив 566 млрд грн в еквіваленті, з яких 401,8 млрд грн у національній валюті, 3,7 млрд дол. США та 735,8 млн євро. Загалом із початку повномасштабної війни обсяг залучених коштів від розміщення ОВДП досяг 818 млрд грн (станом на 2 січня 2024 р.) [11].

Для стимулювання внутрішнього боргового ринку Національний банк України дозволив банкам формувати до 50% обов'язкових резервів за рахунок бенчмарк-ОВДП, розширюючи перелік таких інструментів, а також надав можливість нерезидентам переказувати за кордон доходи від відсотків після 1 квітня 2023 року, що сприяло підвищенню привабливості українських державних цінних паперів.

Аналіз динаміки коштів, залучених до державного бюджету України через розміщення гривневих ОВДП на первинному ринку, свідчить про переважання коротко- та середньострокових запозичень у структурі державного боргу (табл. 2) [5].

Таблиця 2. Кошти, залучені до державного бюджету через розміщення гривневих ОВДП на первинному ринку, 2014-2024 рр.

Роки	Кошти, залучені до бюджету, всього		У тому числі							
			до 1 р.		від 1 до 3 р.		від 3 до 5 р.		понад 5 р.	
	млрд грн.	%	млрд грн.	%	млрд грн.	%	млрд грн.	%	млрд грн.	%
2014	67,1	100,0	7,2	10,7	31,3	46,6	20,5	30,6	8,1	12,1
2015	9,98	100,0	9,94	99,6	0,04	0,4	-	-	-	-
2016	37,0	100,0	5,5	14,9	18,3	49,5	4,5	12,1	8,7	23,5
2017	32,8	100,0	11,3	34,5	19,5	59,5	2,0	6,0	-	-
2018	65,1	100,0	60,4	92,8	2,9	4,6	1,7	2,6	-	-
2019	227,6	100,0	103,7	45,6	66,5	29,2	21,5	9,4	35,9	15,8
2020	258,8	100,0	187,5	72,4	46,6	18,0	20,8	8,1	3,9	1,5
2021	287,9	100,0	103,4	35,9	159,5	55,4	14,7	5,1	10,3	3,6
2022	164,4	100,0	105,7	64,3	58,6	35,6	0,12	0,1	-	-
2023	401,8	100,0	84,9	21,1	279,3	69,5	37,6	9,4	-	-
2024	497,8	100,0	38,4	7,7	327,9	65,9	131,5	26,4	-	-
Всього	2234,5	100,0	781,24	35,0	1059,24	47,4	302,72	13,5	91,3	4,1

Джерело: Сформовано на основі [5]

Економічна та політична нестабільність, особливо у 2014 році, зумовила різке скорочення довгострокових боргових інструментів і збільшення питомої ваги короткострокових ОВДП – до 99,6% у 2015 році [5]. Водночас важливою особливістю ринку державних цінних паперів України є його концентрація в руках банківських установ, які виступають основними покупцями ОВДП. Тому для зміцнення боргової стійкості та підвищення ефективності ринку ОВДП необхідно розширювати коло інвесторів, зокрема шляхом залучення страхових компаній, пенсійних фондів і приватних інвесторів, стимулюючи тим самим диверсифікацію джерел фінансування державного боргу.

Особливої уваги заслуговує кластерна модель розвитку, що стала одним із провідних напрямів формування регіональної та національної конкурентоспроможності.

Кластери – це територіально зосереджені групи взаємопов'язаних підприємств, освітніх, наукових і фінансових структур, які спільно створюють додану вартість та стимулюють інноваційні процеси [16].

З огляду на це стратегічним напрямом розвитку має стати побудова кластерної економіки, орієнтованої на формування внутрішньої доданої вартості та відмову від сировинної моделі. Україна володіє унікальною базою природних ресурсів із загальною оціночною вартістю близько 15 трлн доларів, серед яких найбільшу частку становлять запаси вугілля (понад 9 трлн дол.), залізної та марганцевої руд (понад 2 трлн дол.), а також стратегічно важливих титано-ільменітових родовищ (до 700 млрд дол.) [9].

Додатковий потенціал формують запаси літію, графіту, германію та урану, які є критичними для розвитку високотехнологічних галузей. За даними ООН, Україна володіє 5% світових запасів критичної сировини, що відкриває можливість створення потужних галузевих кластерів – уранового, титаново-машинобудівного, літієво-графітного, залізорудного та нафтогазово-хімічного. Перехід від експорту сировини до виробництва готової продукції здатен забезпечити мультиплікативний ефект у співвідношенні 1:10, що може підвищити ВВП на 30 млрд дол. щороку, або на 15% від рівня 2021 року.

У перспективі десятиліття це еквівалентно створенню до 300 млрд дол. додаткової вартості, що дозволить не лише стабілізувати соціально-економічну ситуацію, а й закласти фундамент для стійкого розвитку, модернізації оборонного комплексу та посилення національної безпеки [9].

В Україні активно функціонують індустриальні, ІТ-, енергетичні, аграрні та туристичні кластери [7].

Кластерна модель економічного розвитку, що формується в Україні, демонструє перехід від ізольованого функціонування підприємств до

системної взаємодії бізнесу, освіти, науки та місцевої влади. Кластери, як-от УАМ, ІТ-об'єднання Львова та Харкова, АППАУ чи IRON, відіграють роль каталізаторів інновацій та інтеграції України у світову економіку. Їх діяльність не лише зміцнює конкурентоспроможність галузей, а й створює локальні екосистеми, що здатні самостійно генерувати додану вартість. Наприклад, меблевий кластер демонструє ефективну модель експортного зростання, тоді як ІТ-кластери забезпечують кадрову базу для цифрової трансформації економіки, а промислові – стимулюють технологічну модернізацію виробництва.

Загалом, сукупна діяльність цих кластерів свідчить, що в Україні формується новий формат індустриальної політики, орієнтований на інтеграцію в європейські ринки через технології, інновації та освіту. Успіх кластерів, таких як IRON або РММК, демонструє спроможність українського бізнесу самостійно реагувати на виклики війни, створюючи внутрішні механізми розвитку, інвестицій і кадрової мобільності. Водночас подальший розвиток кластерного руху потребує державної підтримки, податкових стимулів і створення сприятливого інституційного середовища, що дозволить перетворити локальні ініціативи на фундамент нової національної економічної стратегії.

Аналіз міжнародного досвіду становлення інноваційних кластерів у посткризовий період дав змогу визначити основні чинники їх успішного розвитку. До таких належать системне стратегічне планування пріоритетних галузей, ефективна взаємодія державного та приватного секторів, інтеграція в глобальні ланцюги створення доданої вартості, формування потужної інноваційної інфраструктури та екосистеми, а також інвестування у розвиток людського капіталу. Практика Польщі, Ізраїлю та інших держав свідчить про доцільність адаптації цих механізмів до українських умов із урахуванням особливостей воєнного та післявоєнного відновлення (табл. 3).

**Таблиця 3. Міжнародний досвід формування інноваційних кластерів у
посткризовий період**

Країна	Формування кластерів	Етапи та принципи розвитку	Приклади	Інструменти підтримки
Польща	Трансформація після переходу від планової до ринкової економіки	інституціоналізація кластерної політики (2004–2013); розвиток «розумної спеціалізації» (з 2014 р.); інтеграція у європейський інноваційний простір	«Авіаційна долина», «Інтерікліб» (КТ), «Нутрібіомед»	Програма «Ключових національних кластерів», ОП «Інноваційна економіка», регіональні програми розвитку, ініціатива «Польський бренд»
Ізраїль	Інноваційна економіка в умовах постійних безпекових ризиків	синергія оборонного та цивільного секторів; стимулювання венчурного капіталу; активна роль діаспори у розвитку стартапів	«CyberSpark», «Silicon Wadi», «Life Sciences Israel», «FoodTech Valley»	Програма «Yozma», підтримка стартапів, репатріація талантів, модель «потрійної спіралі з оборонним компонентом»

Джерело: Сформовано на основі [7]

Міжнародний досвід засвідчує, що формування інноваційних кластерів у посткризовий період є ключовим інструментом структурної трансформації економіки. Польща продемонструвала ефективність поступового впровадження кластерної політики, поєднавши національні та регіональні програми з орієнтацією на європейську інтеграцію. Завдяки чіткому стратегічному плануванню та підтримці малого й середнього бізнесу країна створила основу для довгострокової конкурентоспроможності.

Найбільш інноваційним прикладом є Ізраїль, де поєднання оборонного потенціалу з цивільними технологіями, підтримка стартапів і венчурного капіталу створили потужну інноваційну екосистему. Для України цінним є інтеграційний характер цієї моделі, що передбачає участь держави, приватного бізнесу, наукових інституцій і громадськості. Врахування цих

підходів у вітчизняній стратегії кластерного розвитку дозволить ефективно поєднати економічне відновлення з модернізацією, інноваційністю та стійким зростанням.

Таким чином, кластеризація є не лише інструментом підвищення конкурентоспроможності, але й стратегічним чинником формування стійкої економічної екосистеми України, здатної адаптуватися до викликів глобального ринку та підтримувати розвиток підприємницької ініціативи на національному рівні.

Кластерна стратегія відновлення економіки України після війни має комплексний характер і поєднує регіональний, технологічний, фінансовий та соціальний виміри (табл. 4).

Завдяки створенню акселераторів, промислових хабів, партнерства між університетами, бізнесом та донорами формується основа для сталого розвитку регіонів, підвищення конкурентоспроможності та зменшення залежності від централізованого фінансування. Залучення міжнародних партнерів сприяє трансферу технологій, формуванню нових стандартів управління й розбудові довіри між секторами.

Разом із тим, ефективність кластерного підходу безпосередньо залежить від наявності нормативної бази, узгодженої державної політики, фінансової прозорості та людського капіталу. Без системних реформ у правовій, освітній і цифровій сферах кластери можуть залишитися формальними структурами. Тому стратегічне завдання полягає у створенні самодостатніх, інноваційних кластерів, які стануть осередками економічного відродження, соціальної згуртованості та міжнародного позиціонування України.

Таблиця 4. Стратегія забезпечення фінансового відновлення України на основі кластерного підходу

Напрямок реалізації	Основні дії та інструменти	Очікуваний ефект	Ключові виклики
Регіональна кластеризація	Створення локальних акселераторів і мініінкубаторів у прикордонних регіонах, підтримка аграрних стартапів (органічне землеробство, агродрони)	Зростання місцевої зайнятості, формування експортного потенціалу аграрних регіонів	Руйнування інфраструктури, нестача інвестицій, слабе місцеве самоврядування
Індустріальні партнерства	Співпраця університетів і МСП у сферах 3D-друку, ремонту обладнання, адитивних технологій	Відновлення промисловості, прискорення технологічного розвитку	Брак координації між учасниками, обмежені ресурси
Міжнародне партнерство	Залучення донорів (ЄС, USAID, GIZ), формування стандартів кластеризації, прозорих фінансових механізмів	Синергія державного, приватного і громадського секторів, притік капіталу й технологій	Залежність від донорського фінансування, ризик виснаження ресурсів
Людський капітал і освіта	Повернення та утримання кадрів, створення комфортних умов життя, розвиток освітніх і молодіжних програм	Підвищення кваліфікації робочої сили, формування “кластерної ментальності”	Міграція, демографічний спад, недостатня мотивація
Цифрова трансформація	Розвиток регіональних електронних платформ, аналітики та моніторингу кластерних проєктів	Прозорість, ефективність управління, підвищення конкурентоспроможності	Відсутність технічної інфраструктури, кіберризик
Інституційна підтримка	Прийняття закону про інноваційні кластери, визначення статусу, реєстрації, податкових стимулів	Формування правової бази для кластерної політики, легалізація державно-приватних механізмів	Інституційна інерція, політичні ризики, корупційні бар’єри
Фінансова стійкість кластерів	Розвиток державно-приватного партнерства, прозорість фінансів, КРІ ефективності	Самофінансування, довгострокова життєздатність кластерів	Фрагментарність фінансування, відсутність моніторингу результатів
Міжнародна інтеграція та імідж	Участь у європейських програмах, міжнародних виставках і технологічних альянсах	Підвищення глобальної репутації України, розвиток експорту технологій	Обмежений доступ до зовнішніх ринків, слабка координація дій
Соціальна згуртованість	Підтримка локальних громад, волонтерських ініціатив, інтеграція бізнесу і громадянського суспільства	Зміцнення соціального капіталу, стійкість до криз, розвиток місцевого самоврядування	Недовіра між секторами, політична поляризація

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Повномасштабна військова агресія спричинила масштабні економічні втрати в Україні, які вимірюються десятками мільярдів доларів, зокрема, у житловому фонді, інфраструктурі та енергетичному секторі, що актуалізує необхідність розробки комплексної фінансової стратегії відновлення, яка має вирішити кілька критичних проблем: забезпечити збалансованість державних фінансів, знизити боргове навантаження, підвищити соціальний добробут та створити інвестиційно привабливе середовище. У сучасних умовах життєво важливо поєднувати бюджетну дисципліну з механізмами стимулювання довгострокового зростання.

В умовах воєнного часу фінансова система України демонструє глибоку залежність від зовнішньої допомоги. Якщо у 2021 році кошти від міжнародних організацій становили лише 0,1% у структурі доходів Держбюджету, що стало ключовим компенсатором дефіциту. Хоча зовнішні гранти та кредити забезпечили фінансову стійкість і фінансування критичних видатків (оборона, соціальні виплати), ця залежність несе значні фіскальні та політичні ризики. Отже, стратегічне завдання полягає у поступовому відновленні внутрішньої податкової бази та підвищенні фінансової автономності держави для мінімізації зовнішньої вразливості.

Внутрішній борговий ринок, зокрема Облігації внутрішньої державної позики, став ключовим інструментом мобілізації ресурсів в умовах заблокованого доступу до зовнішніх ринків капіталу. Для підтримки макрофінансової стабільності уряд активно залучав кошти через військові облігації, переважно у коротко- та середньостроковій перспективі. Проте, ринок ОВДП залишається висококонцентрованим у руках банківських установ. Для підвищення боргової стійкості та ефективності критично важливим є розширення кола інвесторів, включаючи страхові компанії, пенсійні фонди та приватних осіб, що сприятиме диверсифікації джерел фінансування державного боргу.

Кластерна модель розвитку визначена як стратегічний чинник якісного оновлення економіки, оскільки вона дозволяє здійснити перехід від сировинної до кластерно-орієнтованої моделі. Україна має значний потенціал, володіючи близько 15 трлн дол. США оціночної вартості природних ресурсів, включаючи стратегічні запаси титану, літію та графіту. Створення галузевих кластерів забезпечує синергію між бізнесом, наукою та освітою, підвищує конкурентоспроможність та формує локальні екосистеми, здатні генерувати значну додану вартість.

Міжнародний досвід підтверджує, що кластеризація є провідним інструментом структурної трансформації в посткризовий період. Для України стратегія відновлення на основі кластерного підходу має бути комплексною, поєднуючи регіональну спеціалізацію, індустріальні партнерства, міжнародну інтеграцію та інвестиції в людський капітал. Успіх цього підходу вимагає не лише залучення фінансування, але й інституційної підтримки (податкові стимули, правова база) та цифрової трансформації, що забезпечить прозорість та довгострокову життєздатність нових економічних екосистем.

Література

1. Бородіна О. А., Ляшенко В. І. Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба його адаптації для України : *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1(42). С. 121-134. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).121-134](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).121-134).
2. Державна податкова служба України. URL: <https://www.tax.gov.ua/> (дата звернення: 10.11.2025).
3. Доходи держбюджету України 2021 : Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2021/> (дата звернення: 10.11.2025).

4. Доходи держбюджету України 2024 : Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2024/> (дата звернення: 10.11.2025).
5. Доходність ОВДП на первинному ринку, щомісяця : НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/primary-ovdp-chart> (дата звернення: 10.11.2025).
6. Інноваційний розвиток діяльності суб'єктів господарювання в умовах воєнного та повоєнного стану: теорія, практика, аналітика : монографія / В. С. Пономаренко, Л. М. Малярець, Н. М. Внукова та ін. ; за заг. ред. В. С. Пономаренка. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2024. 429 с.
7. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2024 рік. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698 (дата звернення: 10.11.2025).
8. Кизим М. О., Хаустова В. Є. Розвиток кластерних структур в умовах відновлення економічного потенціалу України : *Економіка України*. 2022. № 5. С. 3-19.
9. Кіпень А. Українські кластери як нова реальність - зміна наративів : *Український кластерний Альянс*. URL: <https://www.clusters.org.ua/news/ukrainian-clusters-as-a-new-reality/> (дата звернення: 10.11.2025).
10. Кривомаз Т. І., Чалий І. Г., Гамоцький Р. О., Ільченко І. С., Циба А. М. Критерії ESG у зеленій відбудові України : *Екологічна безпека та природокористування* : зб. наук. пр. 2023. Вип. 4(48). С. 5-20. DOI: <https://doi.org/10.32347/2411-4049.2023.4.5-20>
11. Куш О. Від сировинної до кластерної: як має змінитися економіка України : *Дзеркало тижня*. 2024. URL: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/vid-sirovinnoji-do-klasternoji-jak-maje-zminitisja-ekonomika-ukrajini.html> (дата звернення: 10.11.2025).
12. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості у період воєнного стану в Україні (липень-серпень 2024 р.). URL:

<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-u-period-voyennoho-8> (дата звернення: 10.11.2025).

13. Перун В. НБУ: За 2023 рік уряд залучив від продажу військових облігацій 566 млрд грн. в еквіваленті : *LB.ua*. 02.01.2024. URL: https://lb.ua/economics/2024/01/02/591903_nbu_2023_rik_uryad_zaluchiv_vid.html (дата звернення: 10.11.2025).

14. Собкевич О. В., Шевченко А. В. Промислові кластери як інструмент інноваційного розвитку реального сектору економіки України. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2023.

15. European Commission. European Cluster Collaboration Platform: Supporting Economic Recovery and Resilience. EC Publications, 2022.

16. Porter M. E. Clusters and the New Economics of Competition: New Imperatives for Rebuilding Economies : *Harvard Business Review*. 2023. № 101(3). P. 77-90.

17. Solvell O., Lindqvist G., Ketels C. The Cluster Initiative Greenbook 3.0. TCI Network, 2022.

18. World Bank Group. Financing Mobilized for Ukraine since February 24, 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/brief/world-bank-emergency-financing-package-for-ukraine?utm> (дата звернення: 10.11.2025).

References

1. Borodina, O.A. and Lyashenko, V.I. (2022), “Post-War Economic Recovery: World Experience and Attempt to Adapt it for Ukraine”, *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, vol. 1 (42), pp. 121-134. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).121-134](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).121-134).

2. State Fiscal Service of Ukraine (2025), available at: <https://www.tax.gov.ua/> (Accessed 10.11.2025).

3. Minfin (2021), “State budget revenues of Ukraine”, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2021/> (Accessed 10.11.2025).

4. Minfin (2024), “State budget revenues of Ukraine”, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2024/> (Accessed 10.11.2025).
5. National Bank of Ukraine (2025), “Yield on government bonds in the primary market, monthly”, available at: <https://bank.gov.ua/ua/markets/primary-ovdp-chart> (Accessed 10.11.2025).
6. Ponomarenko, V.S. Malyarec, L.M. and Vnukova, N.M. (2024), *Innovatsiyni rozvytok diialnosti subiektiv hospodariuvannia v umovakh voiennoho ta povoiennoho stanu: teoriia, praktyka, analityka. Monohrafiia* [Innovative development of economic entities in conditions of war and post-war: theory, practice, analytics. Monograph], S. Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine.
7. Ministry of Finance of Ukraine (2025), “Information from the Ministry of Finance of Ukraine on the implementation of the State Budget of Ukraine for 2024”, available at: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698 (Accessed 10.11.2025).
8. Kyzym, M.O. and Khaustova, V.Ye. (2022), “Development of cluster structures in the context of the restoration of Ukraine's economic potential”, *Ekonomika Ukrainy*, vol. 5, pp. 3-19.
9. Kipen', A. (2025), “Ukrainian clusters as a new reality - changing narratives”, available at: <https://www.clusters.org.ua/news/ukrainian-clusters-as-a-new-reality/> (Accessed 10.11.2025).
10. Kryvomaz, T.I. Chalyy, I.H. Hamots'kyi, R.O. Il'chenko, I.S. and Tsyba, A.M. (2023), “ESG criteria in the green reconstruction of Ukraine”, *Ekolohichna bezpeka ta pryrodokorystuvannya*, vol. 4(48), pp. 5-20. DOI: <https://doi.org/10.32347/2411-4049.2023.4.5-20>
11. Kusch, O. (2024), “From raw materials to cluster: how Ukraine's economy should change”, available at: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/vid-sirovinnoji-do-klasternoji-jak-maje-zmynitsja-ekonomika-ukrajini.html> (Accessed 10.11.2025).

12. NISS (2024), “Overview of instruments to support financial stability during martial law in Ukraine (July-August 2024)”, available at: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-u-period-voyennoho-8> (Accessed 10.11.2025).

13. Perun, V. (2024), “In 2023, the government raised UAH 566 billion from the sale of military bonds. in equivalent”, available at: https://lb.ua/economics/2024/01/02/591903_nbu_2023_rik_uryad_zaluchiv_vid.html (Accessed 10.11.2025).

14. Sobkevych, O.V. and Shevchenko, A.V. (2023), *Promyslovi klasteri yak instrument innovatsijnoho rozvytku real'noho sektoru ekonomiky Ukrainy*[Industrial clusters as a tool for innovative development of the real sector of the Ukrainian economy], NISS, Kyiv, Ukraine.

15. European Commission (2022), “European Cluster Collaboration Platform: Supporting Economic Recovery and Resilience”, EC Publications.

16. Porter, M.E. (1998), “Clusters and the new economics of competition”, *Harvard Business Review*, vol. 76(6), pp. 77-90,

17. Solvell, O. Lindqvist, G. and Ketels, C. (2022), “The Cluster Initiative Greenbook 3.0.”, TCI Network.

18. World Bank Group (2022), “Financing Mobilized for Ukraine”, available at: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/brief/world-bank-emergency-financing-package-for-ukraine?utm> (Accessed 10.11.2025).

Стаття надійшла до редакції 13.11.2025 р.